

v podstatě správné, vyžadují však další spresnění a rozpracování zejména v tom smysle, aby sa výzkum orientoval na aktuálne nástojčivé problémy, ktorými sa v súčasnej etape výstavby socialismu zaoberá hospodárska a sociálna politika KSC a socialistického štátu. Účastníci konferencie sa zhodli na tom, že treba postupne vytvárať komplexnú, spojitú vedeckú činnosť, ktorá by zjednotila jednotlivé aspekty prístupu rôznych vedných disciplín pri výskume problematiky socialistického spôsobu života.

Výskumný ústav životnej úrovne pripravuje zborník referátov a príspevkov z tejto konferencie, ktorý výjde v dohľadnej dobe.

Edita Bauerová

### Životní orientace a aktivity pražské mládeže

Se svou současnou životní situací je spokojena více než polovina mladých Pražanů (55,36 %), zatímco se situací mládeže v Praze jen necelá třetina (30,00 %). Ti příslušníci pražské mládeže, kteří již pracují, jsou v naprosté většině (76,36 %) spokojeni se svou prací.

Ve svém volném čase se pražská mládež věnuje především četbě (knihy, noviny a časopisy čte pravidelně více než 40 % mladých lidí v Praze); podobně je v popředí náplně volného času i poslech rádia a televize. Také sport — ať již rekreační nebo závodní — patří mezi nejčastější a nejoblíbenější aktivity ve volném čase.

Rada obdobných informací vyplývá z výsledků výzkumu *Mládež hl. města Prahy*, který byl proveden v roce 1974 jako reprezentativní výzkum mezi pražskou mládeží ve věku od 15 do 25 let.<sup>1</sup> Celkový charakter výzkumu odpovídal jak praktickým požadavkům zadavatele, tak stavu poznání problémů mládeže v hlavním městě. Z hlediska zadavatele bylo nutné zařadit do výzkumu značné množství problémových okruhů a výzkum tím získal extenzivní a deskriptivní charakter. I poměrně nízká úroveň poznání konkrétních problémů mládeže v naší společnosti přispěla k širokému záběru výzkumu. Posuzujeme-li například dosavadní poznatky o městské mládeži v naší společnosti a o pražské mládeži zvlášť, je zjevné, že šlo prakticky o první výzkum tohoto druhu. Z výše uvedených důvodů i při zpracování výzkumu převládla tendence získat přehledný obraz o současné situaci, hlavních problémech a názorech pražské mládeže nad snahou získané výsledky analyzovat. Proto v rámci stručné zprávy není možné prezentovat všechny poznatky o pražské mládeži, které výzkum přinesl — a ani většinu z nich. Konečně mnohé z nich

mají i dnes, přes provedený výzkum, stále spíše charakter empiricky podložených hypotéz než zcela spolehlivých závěrů, vhodných k rozsáhlejší generalizaci. I skutečnost, že vzhledem k dosud převládající roztržitosti výzkumů mládeže nelze hodnotit výsledky výzkumu pražské mládeže na základě komparací s výsledky jiných obdobných výzkumů, do jisté míry limituje možnosti jejich analytické interpretace.

Teoretická a metodologická koncepce výzkumu odráží stav zpracování marxistické sociologické teorie mládeže, tak jak je formulována výzkumným kolektivem Ústavu marxismu-leninismu UK, který se již od roku 1972 výzkumu mládeže dosti intenzivně zabývá. Některé části této koncepce byly publikovány.<sup>2</sup> Ve výzkumu pražské mládeže bylo ovšem nutné přihlížet i k požadavkům zadavatele výzkumu. Tyto požadavky byly většinou orientovány na zjištění dosti konkrétních informací, které by mohly přispět k realizaci programu práce s mládeží v rámci Prahy.

Celková charakteristika výzkumu také zdůvodňuje některé obtíže prezentace výsledků výzkumu v rámci této stati. Vzhledem k rozsahu výzkumu musí být nutně parciální. Výzkum přinesl i poznatky, které mohou naznačit některé rysy životního způsobu pražské mládeže, nebo alespoň upozornit na existující problémy této skupiny a na to, jak se tyto problémy odrážejí v jejich názorech a v hodnocení situace mládeže v hlavním městě.

Proto je hlavním cílem této stati podat informaci o tom, jaké jsou z hlediska výsledků výzkumu životní orientace pražské mládeže, tj. jaké aktivity pražská mládež preferuje ve volném čase, jaké jsou její hodnotové orientace, jaké má názory na podmínky života a práce mládeže v hlavním městě. Pochopitelně byly sledovány i možné vlivy, které na životní orientace pražské mládeže působí, které je diferencují a specifikují.

Centrálním údajem, ze kterého je možno při posuzování životních orientací pražské mládeže vycházet, je struktura jejich aktivit. Tento předpoklad vyplývá z koncepce, podle níž jedním ze základních úkolů poznávání životního způsobu určité sociální skupiny je poznání činnosti této skupiny, ovlivněných na jedné straně objektivními sociálními podmínkami, na druhé straně pak jejím vědomím, ve kterém se tato objektivní sociální situace odráží. Při interpretaci konkrétního a jednotlivého sociologického výzkumu, který vždy více či méně abstrahuje od vývoje a změn jednotlivých komponent i celého sledovaného systému, jsou ovšem tyto komponenty spjaty tak, že do popředí vystupuje spíše jejich statistická než historická závislost.

<sup>1</sup> Výzkum *Mládež hl. města Prahy* byl proveden podle požadavků oddělení mládeže a tělesné výchovy NVP Studijní metodický střediskem ÚML UK výzkumným kolektivem ve složení: Z. Cermáková, D. Holda, P. Kuchař, A. Kunstová, A. Matějovská, J. Munk, E. Vernerová. Výběrový soubor tvořilo celkem 3179 mladých lidí ve věku od 15 do

25 let, tj. 2 % základního souboru (podle údajů *Šetření lidu, domů a bytů* k 1. 12. 1970). Výzkum byl realizován technikou dotazníku.

<sup>2</sup> Viz například Holda-Matějovský: *Úvod do marxistické sociologie mládeže*. Sociologický časopis 1974, č. 4.

Aktivita pražské mládeže zachycuje výzkum především na základě poznatků o volném čase pražské mládeže, se zvláštním zřetelem k veřejné politické aktivitě.

Vědomí pražské mládeže je pak sledováno na základě zjištěných hodnotových orientací, vztahu k práci a zaměstnání, a zvláště pak v názorech na současný stav péče o mládež v hlavním městě.

Při zpracování výsledků výzkumu byl položen důraz na ověření několika hlavních hypotéz, které vyplývaly jak z teoretické koncepce výzkumu, tak z požadavků praktické využitelnosti získaných informací. V první řadě byla ověřována míra sociální diferenciací mládeže a její vliv na aktivity a názory jednotlivých skupin mládeže. Druhou základní hypotézou byl předpoklad o závislosti činnosti a názorů mládeže na některých ekologických podmínkách jejího života; konkrétně byly sledovány rozdíly, vyplývající z rozdílnosti místa bydliště a typu bydlení či obytného prostředí.

Sociální diferenciací mládeže je ve výsledcích výzkumu vyjádřena především jejím socioprofesionálním zařazením. Z celku zkoumaného souboru bylo zachyceno 12,5 % učňů, 16 % dělníků, 31 % studentů středních škol, 14,5 % studentů vysokých škol a 24,5 % mladých lidí vykonávajících jiná než dělnická povolání (kategorie „ostatní“).<sup>3</sup> V této kategorizaci se prolínají dva jednoduché principy — na jedné straně je odlišena mládež, která se připravuje na své budoucí povolání (učni, středoškoláci a vysokoškoláci), od mládeže, která již je zařazena do pracovního procesu jako ekonomicky aktivní (mladí dělníci a ostatní), na druhé straně je odlišena mládež, která se připravuje na převážně fyzickou, manuální práci nebo ji již vykonává (učni a mladí dělníci), od mládeže, která se připravuje převážně na duševní práci nebo která je již zaměstnána v této oblasti (mladí zaměstnanci, středoškoláci a vysokoškoláci).

Výzkum nebyl zaměřen na problematiku současného stavu sociální struktury pražské mládeže, ani na otázky změn této struktury. Přesto je důležité upozornit na to, že z údajů získaných výzkumem vyplývají některé dílčí závěry o některých aspektech reprodukce sociální struktury naší společnosti. Údaje z výzkumu konkretizují představy o dosaženém stupni sociální integrace a o míře přetrvávání sociálních rozdílů. Tyto rozdíly se projevují i v přetrvávající mezigenerační stabilitě dělby práce i distribuce vzdělání. Například učni a mladí dělníci mají významně častěji než ostatní sledované skupiny mládeže také otce dělníky (37,7 % a 43,4 %), studenti středních a zvláště vysokých škol jsou dělnického původu (pokud usuzujeme na základě současného

povolání otce) (jen v 17<sup>4</sup>, respektive v 9,5 % případů).

Podobné rozdíly jsou zjištěny i pokud jde o nejvyšší ukončené vzdělání rodičů mladých lidí v jednotlivých skupinách mládeže. Vysokoškolského vzdělání dosáhlo 15,3 % otců mladých dělníků, 18,2 % otců učňů, 47,5 % otců středoškoláků a 56,2 % otců vysokoškoláků. Prakticky stejná tendence platí při sledování úrovně vzdělání matek příslušníků jednotlivých skupin mládeže.<sup>4</sup>

Smysl a realita použité kategorie sociální diferenciací mládeže byly ověřeny i dalšími poznatky z výzkumu. Tak například mladí dělníci — ve srovnání s ostatními sledovanými skupinami mládeže — častěji bydlí v horších bytech (III. i IV. kategorie), a to i tehdy, když mají průměrně vyšší měsíční příjmy než ostatní již zaměstnaná mládež v nedělnických profesích.

*Volný čas pražské mládeže*, respektive náplň volného času pražské mládeže byla zjišťována několika otázkami. V první řadě poměrně jednoduchou technikou, spočívající v tom, že respondenti označili „intenzitu“ určitých činností, kterým se věnují ve volném čase, na třístupňové škále. I když seznam činností, který jim byl předložen, obsahoval jen čtrnáct položek (tj. druhů činností) a nevyčerpával tak všechny možnosti náplně volného času, poskytují výsledky výzkumu určitý přehled o náplni volného času pražské mládeže.

Z hlediska náplně volnočasových aktivit patří mezi „pravidelné“ činnosti především četba knih, novin a časopisů, poslech rozhlasu a televize, inklinující ovšem i ke skupině činností „občasných“. Velkou skupinu činností ve volném čase pak tvoří skupina převážně nepravidelné, tj. „občas“ realizovaných činností. Jsou to návštěvy kin, návštěvy divadel, schůzky s přáteli, návštěvy restaurací, sledování nejnovějších výsledků vědy a techniky, návštěvy koncertů a diskoték, rekreační a kondiční sport, sledování politických událostí. Ve skupině činností, kterým se značná část zkoumané skupiny mládeže věnuje jen málo (převaha odpovědí je vyjádřena výrokem: „téměř se této činnosti nevěnuji“), nacházíme pak veřejnou a politickou práci a aktivní (závodní) sport.

Další poznatky z výzkumu, odvozené z odpovědí na otázky takového druhu, jako byla otázka, které činnosti respondenti věnují nejvíce svého volného času a která činnost jim přináší největší uspokojení, vypovídají jednak o tom, že ne vždy ty činnosti, které jsou vykonávány pravidelně, musí být zároveň nejnáročnější z hlediska „časového rozpočtu“, a jednak o tom, že množství času věnované jednotlivým činnostem přímo závisí na míře

<sup>3</sup> 1,5 % respondentů se nepodařilo podle této kategorie zařadit.

<sup>4</sup> Všechny tyto i další v textu citované údaje jsou převzaty z výsledků výzkumu, kde bylo při zpracování použito běžného programu pro testování závislosti proměnných ( $\chi^2$  test, výpočet, normalizovaného koeficientu kontingence).

Pokud jsou v textu určité poznatky z výzkumu ilustrovány číselnými údaji, jde ve všech případech o údaje, u nichž byla prokázána závislost znaků při srovnání s kritickou hodnotou  $\chi^2$  na úrovni 0,01 a u nichž hodnota  $C_n$  byla vyšší než 0,300.

|                                                 | pravidelně | občas | téměř ne          |
|-------------------------------------------------|------------|-------|-------------------|
| Četba knih                                      | 43,90      | 46,89 | 7,20 <sup>5</sup> |
| Četba novin a časopisů                          | 41,43      | 47,78 | 7,94              |
| Poslech rozhlasu a televize                     | 38,71      | 51,16 | 7,37              |
| Schůzky s přáteli, návštěvy restaurací          | 18,35      | 51,55 | 25,72             |
| Návštěva kin                                    | 16,55      | 71,77 | 9,42              |
| Návštěva divadel                                | 11,57      | 57,34 | 27,91             |
| Návštěva koncertů a diskoték                    | 10,34      | 44,35 | 41,35             |
| Sběratelství a kutilství                        | 10,66      | 25,34 | 58,72             |
| Návštěva sportovních podniků a utkání           | 11,79      | 32,60 | 51,24             |
| Rekreační a kondiční sportovní činnost          | 21,42      | 42,10 | 32,15             |
| Aktivní (závodní) sport                         | 17,18      | 9,03  | 68,14             |
| Sledování politických událostí doma i ve světě  | 16,37      | 40,33 | 38,88             |
| Sledování nejnovějších výsledků vědy a techniky | 13,58      | 45,62 | 36,34             |
| Veřejná a politická práce                       | 9,14       | 18,21 | 66,94             |
| Jiná činnost                                    | 27,59      | 6,32  | 9,39              |

uspokojení, které ta která činnost mládeži poskytuje.

Z hlediska množství volného času věnovaného jednotlivým činnostem se vynakládá nejvíce času na četbu knih, dále na aktivní sport, na poslech rozhlasu a televize, na schůzky s přáteli a návštěvy restaurací. Tyto činnosti jsou také mezi těmi, které respondenti přinášejí nejvíce uspokojení. Jinak řečeno, jednotlivým činnostem je věnováno tím více volného času, čím větší uspokojení přinášejí ( $c_n$  pro tuto závislost = 0,847).

Pochopitelně byly sledovány i další možné souvislosti mezi náplní činností ve volném čase a podmínkami života pražské mládeže. Souhrnně z výsledků výzkumu vyplývá, že právě míra uspokojení, kterou jednotlivá činnost přináší, je nejvýznamnějším faktorem, který ovlivňuje náplň volného času. Velmi málo — nebo vůbec ne — ovlivňují náplň volného času pražské mládeže bydliště a charakter bydlení.

Místo bydliště bylo ve výzkumu sledováno podle jednotlivých pražských obvodů. Taková charakteristika místa bydliště je značně obecná a zjištěné rozdíly jsou pak poměrně málo významné nebo nevýznamné. Podle výsledků výzkumů se z hlediska volného času mládež v jednotlivých pražských obvodech významně neliší.

Charakter bydlení byl sledován podle typu zástavby, v níž příslušníci jednotlivých skupin pražské mládeže žijí. Byla odlišena skupina mládeže žijící v „tradičních“ činžovních domech, skupina mládeže žijící v rodinných domech a skupina mládeže žijící na sídlišťích. Ani v tomto případě nebyly zjištěny takové rozdíly, které by potvrzovaly předpoklad, že na pražských sídlišťích žijí mladí lidé s odlišnou strukturou volného času. Tento závěr byl ověřen i poměrně podrobnou kategorizací „typu obytného prostředí“ — mimo skupiny mlá-

deže žijící v tradiční zástavbě a v rodinných domech byly sledovány skupiny mládeže na jednotlivých pražských sídlišťích, rozlišených podle doby jejich dokončení (sídliště dokončená do roku 1965, sídliště dokončená do roku 1969, sídliště dokončená do roku 1973, a sídliště dosud rozestavěná). Například všechny skupiny mládeže v takto odlišných obytných prostředích uvádějí jako činnost, kterým věnují nejvíce volného času, četbu knih, aktivní sport, poslech rozhlasu a sledování televize, schůzky s přáteli a návštěvy restaurací. Jen ta skupina mládeže, která žije na sídlišťích dosud rozestavěných, neudává poslech rozhlasu a sledování televize mezi časově nejvíce preferovanými aktivitami volného času.

Daleko výrazněji než místo bydliště a charakter obytného prostředí ovlivňuje volný čas a aktivity, kterým se pražská mládež ve volném čase věnuje, její socioprofesionální postavení a to jak aktuální, tak budoucí. Jinak řečeno, můžeme zjistit dvě odlišnosti dané jednak tím, zda jde o mládež, která je již zařazena do pracovního procesu, tj. o mládež ekonomicky aktivní, nebo o mládež, která se teprve na své povolání připravuje, a jednak tím, zda jde o mládež dělnickou nebo o mládež, která se připravuje na duševní práci, případně ji již vykonává.

Jako příklad tohoto poznatku mohou posloužit následující údaje o tom, kterým činnostem věnují jednotlivé sledované skupiny mládeže nejvíce volného času.

#### Učeni

věnují nejvíce volného času:

|                                              |        |
|----------------------------------------------|--------|
| 1. četba knih                                | 17,8 % |
| 2. aktivnímu sportu                          | 16,2 % |
| 3. poslechu rozhlasu a televize              | 12,4 % |
| 4. schůzkám s přáteli a návštěvám restaurací | 10,0 % |

<sup>5</sup> Součty procentových podílů v jednotlivých řádcích netvoří celek 100 %, neboť pro větší přehlednost je vynechána kategorie „neodpověď(a)“.

## Dělníci

věnují nejvíce volného času:

- |                                              |        |
|----------------------------------------------|--------|
| 1. četbě knih                                | 16,1 % |
| 2. poslechu rozhlasu a televize              | 13,4 % |
| 3. schůzkám s přáteli a návštěvám restaurací | 12,2 % |
| 4. návštěvám sportovních podniků a utkání    | 9,7 %  |

## Středoškoláci

věnují nejvíce volného času:

- |                                    |        |
|------------------------------------|--------|
| 1. četbě knih                      | 31,6 % |
| 2. aktivnímu sportu                | 15,5 % |
| 3. poslechu rozhlasu a televize    | 7,4 %  |
| 4. rekreačnímu a kondičnímu sportu | 7,3 %  |

## Vysokoškoláci

věnují nejvíce volného času:

- |                                 |        |
|---------------------------------|--------|
| 1. četbě knih                   | 33,3 % |
| 2. aktivnímu sportu             | 15,5 % |
| 3. poslechu rozhlasu a televize | 8,1 %  |
| 4. rekreačnímu sportu           | 6,4 %  |

## Ostatní zaměstnanci

věnují nejvíce volného času:

- |                                              |        |
|----------------------------------------------|--------|
| 1. četbě knih                                | 32,1 % |
| 2. poslechu rozhlasu a televize              | 10,0 % |
| 3. schůzkám s přáteli a návštěvám restaurací | 9,2 %  |
| 4. aktivnímu sportu                          | 6,1 %  |

Z uvedených údajů vyplývá, že i přes jistou shodu činností, kterým se jednotlivé skupiny mládeže ve volném čase věnují, existují rozdíly jak v tom, kolik volného času jednotlivé skupiny nejvíce preferované činnosti věnují, tak v tom, které činnosti se objevují mezi těmi, jimž je věnováno nejvíce volného času. Národním příkladem je četba knih, již sice věnují všechny sledované skupiny mládeže nejvíce volného času, ale s jistým zjednodušením platí, že středoškoláci, vysokoškoláci a ostatní zaměstnanci této činnosti věnují přibližně dvakrát více volného času než učni a dělníci. Aktivní sport se objevuje jako druhá činnost vyžadující nejvíce volného času u učňů, středoškoláků a vysokoškoláků, u dělníků se mezi prvními čtyřmi činnostmi vůbec nevyskytuje a u ostatních zaměstnanců je až na čtvrtém místě.

V kontextu výzkumu jsou poznatky o náplni volného času pražské mládeže a o tom, které objektivní podmínky činnosti ve volném čase ovlivňují, svědectvím skutečnosti, že mládež v Praze je prakticky nezávislá (alespoň pokud jde o náplň volného času) na místě bydliště, a to jak z hlediska pražských obvodů, tak z hlediska typu zástavby. Určitý vliv má její socioprofesionální postavení. Základním faktorem, který určuje náplň volného času i jeho množství věnované jednotlivým činnostem, je uspokojení z té které činnosti, jinými slovy volný čas pražské mládeže se jeví jako výraz realizace jejich zájmů, které jsou do jisté míry modifikovány studiem a prací. Tento závěr je potvrzován i vlastními výroky zkoumané-

ho souboru — například na otázku, které okolnosti brání realizaci oblíbených činností ve volném čase, odpovídá většina dotazovaných, že je to právě práce nebo studium.

Hodnotové orientace pražské mládeže, jak byly zachyceny výzkumem, umožňují do jisté míry konkretizovat interpretaci poznatků o volném čase. Při souhrnném zhodnocení údajů o struktuře volného času pražské mládeže totiž zjevně vystupuje do popředí skutečnost, že aktivity ve volném čase jsou ve značné míře orientovány na osobnostní rozvoj mladých lidí. Hodnotové orientace byly zjišťovány tak, že sice neumožňují úplnou komparaci životních cílů a aktivit (při konstrukci výzkumné techniky byla dána přednost použití již vícekrát aplikovaného „seznamu životních cílů“ pro zachování možnosti případné komparace hodnotových orientací pražské mládeže s hodnotovými orientacemi jiných skupin mládeže, kde bylo použito stejného postupu), ovšem zásadně lze obě roviny srovnávat.

Hodnotové orientace byly zjišťovány několika otázkami. V odpovědi na jednu z nich respondenti na předloženém seznamu životních cílů označili jejich důležitost podle třístupeňové škály, v odpovědi na druhou otázku uvedli ten z životních cílů, který pokládají za nejdůležitější. Naprostá shoda odpovědí na obě otázky potvrzuje konzistenci názorů respondentů. Zjištěná hierarchie hodnotových orientací pražské mládeže pak vypovídá o nejvíce preferovaných životních cílech. Jsou to:

1. dobrý životní partner,
2. zdraví,
3. dobrá práce a zaměstnání.

Jako málo důležité životní cíle označili respondenti činnost ve společenských organizacích, politickou činnost a informovanost o politických událostech.

I když pravděpodobně neadekvátnějším vysvětlením zjištěné hodnotové orientace pražské mládeže je skutečnost, že jde o skupinu nacházející se v období „životního startu“ a že tedy i důležitost jednotlivých životních cílů posuzuje podle této objektivní situace, ani v tomto případě nelze přehlédnout výraznou převahu orientace na osobní životní perspektivu. V tomto smyslu tedy i poznatky o hodnotových orientacích souhlasí s poznatky o struktuře volného času.

A podobně jako při analýze možných vlivů na obsah volného času zjišťujeme i při analýze hodnotových orientací, že nezáleží na tom, v kterém pražském obvodu mládež bydlí, ani na tom, jaký je charakter jejího bydlení (tj. zda žije v „tradiční“ zástavbě, v rodinném domku nebo na sídlišti).

I při sledování rozdílů v hodnotových orientacích z hlediska sociální diferenciace pražské mládeže nacházíme jistou shodu. Spočívá v tom, že jednotlivé sociální skupiny souhlasně volí stejné životní cíle jako nejdůležitější. Určité rozdíly existují v oceňování významu znalostí a vzdělání (více si této hod-

noty cení ty skupiny mládeže, které studují, zvláště vysokoškoláci) a v oceňování významu dobré práce (tuto hodnotu zase více oceňují učni a dělníci).

Tendence k jisté homogenitě hodnotových orientací a výzkumem zachycená hierarchie hodnot pražské mládeže mohou vyvolat určité otázky. Jde především o to, zda zjištěná orientace na osobnostní rozvoj není příliš jednostranná, zda se zde nese setkáváme s jedním z projevů tzv. „maximalismu mládeže“ v socialismu, který někteří autoři<sup>6</sup> pokládají za specifický sociálně psychologický fenomén naší společnosti. Jinak by bylo možné klást otázku v tom smyslu, zda zjištěné hodnotové orientace neobsahují jisté podcenění aktivit zaměřených i na řešení společenských úloh, nebo zda výrazná preference osobních životních perspektiv je doprovázena dostatečným vědomím sepětí těchto perspektiv s rozvojem celé společnosti.

Určitou odpověď i v rámci výsledků výzkumu pražské mládeže poskytují údaje o tom, že nejvýraznější difference v hodnotových orientacích souvisí právě s mírou politické aktivity. Politicky aktivní skupiny pražské mládeže (indikované členstvím nebo funkcemi v SSM i v KSČ) oceňují sice takové hodnoty, jako je práce, životní partner, zdraví atd., v podstatě stejně jako ostatní mládež, ale významně více vyjadřují názor o důležitosti takových životních orientací, jako je užitečnost druhým lidem a společnosti, politická aktivita, informovanost o politických událostech. I rozbor výsledků výzkumu svědčí tedy ve prospěch takové interpretace životních orientací pražské mládeže, podle níž v zásadě oprávněně a vzhledem k výsledkům rozvoje naší společnosti i zcela „přirozeně“ zaměření na rozvoj osobnosti a osobní životní perspektivu je svým způsobem jednostranné ve smyslu nedoceníení obecnějších a celospolečenských zájmů, problémů a aktivit.

Názory mládeže na úroveň péče o mládež v hlavním městě doplňují obraz o životních orientacích, vyplývající z provedeného výzkumu. Názory na situaci mládeže v Praze byly zjišťovány s předpokladem, že budou vyjadřovat konfrontaci zájmů a hodnotových orientací mládeže s objektivními podmínkami práce, studia a života v hlavním městě. Tento předpoklad se potvrdil. Názory respondentů na podmínky života a úroveň péče o mládež byly sledovány podle odpovědí na několik otázek. V seznamu jednotlivých oblastí péče o mládež označili respondenti podle třístupňové škály svůj názor na zajištění podmínek pro mladé lidi v jednotlivých oblastech, dále (na základě otevřených otázek) vyjádřili svůj názor na to, v které oblasti jsou jejich podmínky nejlepší a kde by bylo především nutné dosáhnout zlepšení. Shoda obsahu odpovědí umožňuje použít jako příklad odpovědí na otázku, v které oblasti by bylo

třeba především zlepšit péči o mládež v hlavním městě.

Na prvním místě je zcela jednoznačně bydlení — domnívá se tak 62 % respondentů; na druhém je zlepšení životního prostředí (10 %), dále zlepšení obchodu a služeb (8 %), pak následuje zlepšení podmínek pro sportovní činnost; zajištění vhodného zaměstnání, péče o děti, podmínky pro kulturní činnost, možnost aktivní účasti na veřejném životě. Při čtení tohoto seznamu v obráceném pořadí získáme obraz o tom, které oblasti péče o mládež jsou podle názorů respondentů nejlépe zajištěny a které nejhůře.

Názory mládeže na stav péče o mládež v Praze jsou do značné míry shodné i tehdy, jestliže sledujeme názory jednotlivých sociálních skupin. Určité difference se projevují jen ve smyslu větší či menší naléhavosti jednotlivých problémů, bez podstatných změn celkového hodnocení. Tak například podmínky pro zvyšování kvalifikace hodnotí nejlépe pracující mládež nedělnických profesí, nejhůře učni. Možnosti vhodného zaměstnání více uspokojují učně a mladé dělníky, méně středoškoláky a vysokoškoláky. Péči o děti hůře hodnotí ta mládež, která již zakládá či založila vlastní rodinu, tj. dělníci a ostatní pracující. I řešení bytové otázky pokládá pracující mládež za naléhavější než mládež studující.

Určité rozdíly v hodnocení péče o mládež souvisí zjevně i s odlišnými podmínkami mládeže v některých pražských obvodech. Mládež z centra Prahy (Praha 2) hůře hodnotí — ve srovnání s mládeží z ostatních obvodů životní prostředí, podmínky pro sportovní činnost a bydlení. Naopak mládež z Prahy 6 a 9 je v těchto oblastech spokojenější. Podobné rozdíly se objevují i v názorech mládeže, která žije v tradiční zástavbě, ve srovnání s názory mládeže bydlící na sídlištích. Mládež, která žije na nových sídlištích, je spokojenější tak s bydlením, tak s životním prostředím.

Tak ani v názorech na životní podmínky se ve výsledcích výzkumu neobjevuje často tradiovaná „nevýhodnost“ bydlení a života na sídlištích, naopak. Spíše platí, že v těch oblastech péče o Pražany, které pražská mládež pokládá za nejdůležitější (jako je například bydlení), je prostředí pražských sídlišť hodnoceno lépe než prostředí v „tradičních“ pražských lokalitách. Nelze pochopitelně rozhodnout, zda tyto názory odrážejí postoje všech věkových skupin pražských obyvatel, nebo zda jsou výrazem lepší adaptace mladých lidí na podmínky života na sídlištích.

Charakteristika životních orientací pražské mládeže vztahujících se k aktivitám volného času, k hodnotovým orientacím i k názorům na úroveň péče o mládež v hlavním městě, která byla odvozena z výsledků výzkumu, umožňuje některé obecnější závěry.

<sup>6</sup> Například T. V. Porfirievová-L. K. Porfiriev, v: s. 21 a další.

Prvním rysem životních orientací je poměrně silná preference osobních životních perspektiv mladých lidí v Praze. Tato preference je především výrazem pozitivních výsledků dosavadního vývoje socialismu v naší zemi a je logické, že se tyto výsledky projevují jak v podmínkách života a práce pražské mládeže, tak v jejích životních orientacích. Podle některých poznatků z výzkumu jde ovšem o životní orientace svým způsobem jednostranné, akcentující jen jednu stránku vztahu mládeže a socialistické společnosti. Každý výzkum mládeže v podmínkách socialismu je (ať již s tím autoři počítají či nepočítají) analýzou stavu a problémů výchovy mládeže k socialistickému uvědomění. V této souvislosti pak podle výsledků výzkumu značná část mládeže v Praze nedoceňuje význam vlastní společenské angažovanosti, a to i pokud jde o řešení specifických problémů života a práce mládeže a zajišťování těch perspektiv, které rozvoj socialismu před mládeží objektivně otevírá.

Názornou demonstrací této interpretace životních orientací pražské mládeže může být i zjištění nízké míry znalosti těch otázek, které jsou v centru zájmu mladých Pražanů. Přes význam, který respondenti přisuzují řešení bytového problému, jen necelá třetina dovedla správným odhadem určit počet bytů postavených v Praze v době realizace výzkumu.

Výše uvedené hodnocení životních orientací pražské mládeže nelze chápat jako kritiku mládeže nebo dokonce jako výraz pesimismu pokud jde o vývoj vztahu mladých lidí ke společnosti. Všechny výzkumem získané poznatky svědčí spíše o zdravém vývoji životních orientací mládeže, zaměřeném na rozvoj osobnosti v souladu s možnostmi rozvinuté socialistické společnosti. Jde však o to, zvýšit nároky na mládež ve smyslu její větší aktivizace a uvědomění si těsné souvislosti mezi realizací osobních perspektiv a řešením aktuálních i budoucích problémů vývoje naší společnosti a Prahy zvláště.

Údaje o životních orientacích pražské mládeže umožňují též interpretovat ty poznatky z výzkumu, které vypovídají o míře spokojenosti pražské mládeže, z nichž některé byly uvedeny v úvodu této stati. Můžeme předpokládat, že kladný vztah mládeže k Praze je utvářen především v rovině akceptování Prahy jako sociálního prostoru, který nabízí rozsáhlé možnosti pracovního uplatnění, ať již přímého nebo na základě absolvování střední či vysoké školy. Vztah k Praze jako k životnímu prostředí již zdaleka není tak jednoznačný; celková úroveň životní spokojenosti pak vyjadřuje jistý kompromis mezi těmito dvěma rovinami přímého a zprostředkovaného hodnocení podmínek života a práce mládeže v Praze. Z hlediska politické práce s mládeží je ovšem pozitivním zjištěním i to,

že kritické výhrady mládeže vůči životnímu prostředí v Praze souhlasí s hodnocením problémů dalšího rozvoje Prahy, jak je obsahují dokumenty státních i stranických orgánů, jak jsou zakotveny ve volebních programech i v generálním plánu rozvoje Prahy.

Výzkum pražské mládeže nepotvrdil existenci diferenciace mládeže, závislé na ekologických podmínkách jejího života v Praze a to přes důkladné pokusy takovou diferenciaci najít. Pokud jde o hodnocení podmínek na pražských sídlištích, jsou mladými lidmi vnímány spíše jako lepší ve srovnání s tradičním obytným prostředím v centrálních čtvrtích města.

Výsledky výzkumu potvrzují existenci sociální diferenciace mládeže v Praze. Tato diferenciace je ve výzkumu zachycena v rozdílech, které jsou podmíněny odlišným charakterem práce jednotlivých skupin mládeže a její ekonomickou aktivitou či neaktivitou. Jestliže tedy řada závěrů z výzkumu hovoří ve prospěch koncepce jednotného celopražského programu práce s mládeží, pak toto zjištění ukazuje na potřebu specifikace programu práce s mládeží, a to především ve smyslu zvýšení pozornosti věnované nové generaci pražské dělnické třídy i hledání dalších a účinnějších forem řešení problémů mládeže v období, kdy po ukončení všeobecné a odborné přípravy vstupuje do zaměstnání.

Antonín Matějovský

### Odlišnosti v socializačních výchovných postupech rodičů vůči chlapcům a dívkám

Při výchově chlapců a děvčat se dosud v rodinách uplatňují odlišné metody a přístupy, cesta jejich socializace je od nejútlejšího věku orientována v té či oné míře diferencovaně. V tomto směru dosud přezívají některé staré tradice, které se později mohou promítat do pracovního a rodinného postavení žen.

V současné době se přijímá jako obecný princip vysvětlování rozdílů v sociálním chování dívek a chlapců mechanismus sexuální identifikace, tj. přijetí orientace k odlišné sexuální roli<sup>1</sup> očekávané na základě kulturně sociálních norem, jak v sovětské [Kon 1971], tak i v anglosaské [Maccoby 1966], [Sears 1965] sociálně psychologické literatuře. Potvrzuje se, že chování dítěte je diferencováno zpevněno v závislosti na příslušnosti k určitému pohlaví, a to již od prvního roku jeho života, a tedy nikoliv až v předškolním věku, jak se do nedávna předpokládalo. Při výzkumech socializace dítěte bylo zjištěno, že již 13měsíční chlapci se výrazně odlišují od srovnatelné skupiny dívek stejného věku ve svém chování vůči matce, při volné hře a ve frustrační situaci. Ovšem na podkladě dřívějšího pozorování matčina chování vůči dítěti v 6 měsících jeho věku se ukázalo, že některé

<sup>1</sup> Sexuální roli se nerozumí jen erotické aspekty mužské nebo ženské role, ale celý komplex chování,

které je podmíněno společenským postavením muže nebo ženy ve struktuře dané společnosti.